

Apie poetų krepšinį, naują knygų derlių ir kitus oro reikalus

RICARDAS ŠILEIKA

Šiometinis tarptautinis literatūros festivalis „Poetinis Druskininkų ruduo“ jau įvyko. Druskininkų dangaus tarnybinkai parūpino ištisus blaivų ir vaiskų orą. Pagrindiniai ir margiausi renginiai, kaip jau daugelį metų, vyko Viešosios įmonės Valstybės ir savivaldybių tarnautojų mokymo centre „Dainava“, kuris poetų ir menininkų beveik neišivaizduojamas be čia esančios kavinės „Sirdelės“. Tačiau „Poetinio Druskininkų rudens“ vyksmo geografija ir trukmė vis plečiasi. Jau keleri metai festivalio pirmosios natos suskamba pačiame Vilniuje (dažniausiai Rašytojų klube). Šiomet pirmasis savo poeziją skaitė amerikiečių poetas, eseistas ir vertėjas Sam Hamill. Pačiame Vilniuje, tiksliau Užupyje, nutyla ir paskutinią akordą. Tik vienos dienos testinga, kad didžiosios poezijos fiestos laikas užsiskliaustų ištisoje savaitėje.

Šiometinio — jau penkioliktojo — „Poetinio Druskininkų rudens“ tema buvo oras (tai esminių visatos stichijų keturciklio, siejamo su poezija, trečioji dalis). Todėl ir konferencijos „Poezija ir stichijos: oras, suvirpintas garso“ pranešimai, komentarai ir diskusijos putojo apie patį neapčiuopiamiausią materiją. Festivalio pirmasis asmuo poetas ir vertėjas Kornelijus Platelis, kviesdamas poetus, kritikus ir analitikus mintyti apie šią substanciją, sakė „Oras — gyvybės šaltinis, ugnies namai, tarpininkas tarp dangaus ir žemės, tačiau diskutuoti apie simbolinį poezijos ir oro ryšį būtų per daug formalu ir greičiausiai nuobodu. Oras — garso nešėjas, vadinasi, ir balsu ištariamos poezijos namai. Kokį poezijos garsiarastį kuriame šiandien? Ar jis tebėra mums svarbus? Kaip pasikeitė ir ar pasikeitė požiūris į euforiją? Ar balsu skaityti poeziją tebemadinga ar vėl madinga? Poezijos skaitovas: ar jo interpretacija gali pasakyti ką nors nauja, ar tai tik eilėraščių igarsinimas tiems, kurie tingi skaityti arba yra susirinkę į proginią minėjimą? Ar balsu i skaitytoją besikreipiantis autorius sukuria kokią nors 'pridedamąją estetinę vertę' ar privalo sukurti?“

Nuo vilos „Mauritanica“ terasos plūstų plūdo muilo burbulų kavalkados. „Sirdelės“ kavinėje

vienas priešais kitą sėdėjo abstinentali Aidas Marčėnas ir Alis Balbierius (Aliui lyg tyčia „Poetiniame Druskininkų rudenyje“ stuktėlėjo penkiasdešimt metų. Tačiau žiniasklaida visai stengėsi šį faktą nuslėpti), girdėjau juos kalbančius apie J. Kunčino romanus, minintį jo *Tūlą*. Vieno eilėraščio naktį, kurią koordinavo Crage Czury ir Jurgita Mikutytė, „Sirdelės“ barmenė Rasa vos spėjo suktis ir visiems beatodairiškai šypotis.

Naujai išleistų knygų ši rudenių buvo nemenkai. Gausiausią intelektualinį derlių, žinoma, suskaičiavo Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Iš viso nuo rudens iki rudens ši leidykla pagaminė septyniolika poezijos knygų. Pačios naujausios, tiesiai iš spaustuvės festivalin atvežtos buvo: Leonardo Gutausko *In fine*, jau minėtas Donatas Petrošius su debiutine *Iš tvermės D*, telšišio Stepono Algirdo Dackevičiaus *Stakos*, Daivos Čepauskaitės *Nereikia tikriausiai būtina*, Kornelijaus Platelio *Palimpsestai*, Knuto Skujeniko latviška — lietuviška *Aš esu toli višėjęs*. Todėl leidyklos vyriausiajam redaktoriui Valentui Sventickui buvo įteiktas šauniausiojo leidėjo prizas — Gintaro Žilio meninė spalvota fotografija.

Druskininkų sporto centre vyko poetų krepšinio lygos (PKL) Jurgio Kunčino vardo PDR taurės superfinalo rungtynės URBS CONTRA ORBEM (miestas prieš pasaulį). Susitiko Vilniaus ir likusios Lietuvos poetų komandos. Varžybų aistras komentavo krepšių ir bulvių žinovas Alvydas Šlepikas. Komandų treneriai Tomas Stanulis ir Aleksandras Makejevas profesionaliai mosikavo rankomis, purtė galvas ir tyliai keikėsi. Nepriekaištingai teisėjavo Rolandas Dailidė (Druskininkai). Nusizengusieji, kaip buvo numatyta reglamente, privalėjo išsipirkti eilių skaitymu, tačiau šis įsakymas nevykdėtas. Per atokvėpio dvimintę sužaistas minifutbolas „Alitos“ šampano kamščiu (už šią reklamą galėjo pakloti nemenkus pinigėlius). Pertraukėlėse publiką linksmo breikeriai, šokėjęs su balionais ir komandų talismanai — peliukė Laima bei suliotėjės tigras Ričardas. Komandų žaidėjus nustebino sirgalių pasyvumas ir erozija. Daugiau taškų priešininkų krepšin prisivaidė Pasaulio komanda, todėl ant jų galvų sužaliavo (rudens metų!) ažuolų vainiklapiai. Moterys nugalėtojams negailėjo bučinių. O mano ausys prie tualetų durų nugirdo sprangtą repliką: kas stipresni, tu intelektualas menkesnis.

Iškilmingas baigiamasis poezijos vakaras prasidėjo šiometį amžinybes iškeliavusio paties Nobelio literatūros premijos laureato Czeslaw Milosz balsu

skaitomais eilėrašciais. Jau po to Jotvingių premijos komiteto, kurį sudaro visi ankstesnieji premijininkai, pirmininkas Vladas Braziūnas ir šios premijos išteigėjas Sigitas Geda perskaitė rugsėjo 28 dienos nutarimą. Jame ir parašyta, kad dvidešimtoji Jotvingių premijos laimėtoju išrinktas poetas Stasys Jonauskas (kitas pretendentas buvo Gintaras Grajauskas) už „Vagos“ leidyklos šiemet išleistą eilėraščių rinktinę *Žolės balsas*, kurį sudaryta iš poeto septynių ligi šiolei išleistų knygų irgi pačių naujausių eilėraščių.

Stasys Jonauskas gimęs 1948 metų kovo 28 dieną Gėsalų kaime (Skuodo raj.), 1970 metais baigė Žemės ūkio akademiją, dirba Skuodo rajono laikraštyje *Mūsų žodis*.

Nutarimas taip pat skelbė, kad „Poetinio Druskininkų rudens“ premija už poetinį debiutą paskirta poetui Donatui Petrošiui (kiti pretendentai buvo Enrika Striogaite ir Nijolė Daujotytė), kurio pirmąją knygą *Iš tvermės D* viešumon išplukdė

Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Donatas Petrošius gimęs 1978 metų lapkričio 28 dieną Bijotuose. Studijavo pedagoginiame universitete lituanistiką ir filosofiją. Dabar ten pat siekia literatūrologijos magistro laipsnio.

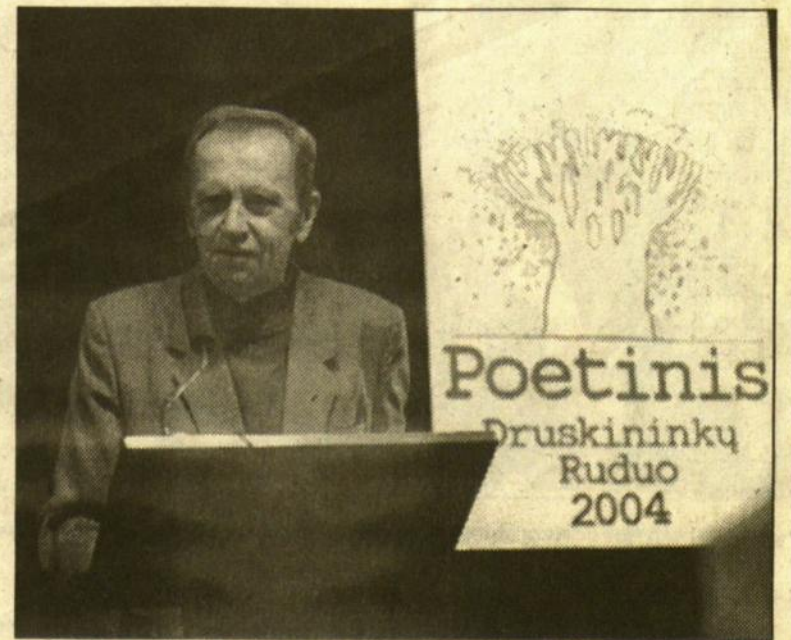
Prizus abiem poetams įteikė Kultūros ministerijos Valstybės sekretorius Juozas Širvinskis ir Druskininkų savivaldybės administracijos direktorės pavaduotoja Vilma Jurgelevičienė.

Anoniminių eilėraščių konkursų vertinimo komisijos pirmininkas Vytautas Ališauskas paskelbė varžybų nugalėtojus. Vieno geriausio eilėraščio vietas (nuo pirmos iki šeštos) užėmė Andrius Magnason (Islandija), Rimvydas Stankevičius, Aleksej Aliochin (Maskva), Vytautas Jarutis, Esther Morgan (Didžioji Britanija). Vieno skambiausio eilėraščio tris premijas savo kišenėse šmukštelėjo Mindaugas Valiukas, Dainė Čepauskaitė ir Arvydas Genys. Visi sužinojo ir Teminio

(„Sporto poezija, poezijos sportas“), skirta olimpinėms žaidynėms, eilėraščių autorius — Aleksej Aliochiną, Gintarą Patacką ir Vladą Braziūną.

Vakariausią bohemišką vakarą, kaip ir praeitais ir užpraeitais metais, „važnyčiojo“ linksmaplauto duetas — Alvydas Šlepikas ir Liudvikas Jakimavičius. Tačiau poezijos skaitymai nutrūko (užtrūko) gero, kai dar prieš vidurnaktį. „Poetinio Druskininkų rudens“ generalinis vadas Kornelijus Platelis vos spėjo padėkoti festivalio rėmėjams ir pagalbininkams, kuomet „Nakvišos“ kavinės tuštumas nesustabdomai užliejo šokantieji. Legendinių roko ir „blues“ grupių opusus grojo ir dainavo Druskininkų instrumentinė SLAM ketveriukė Valdas, Ričardas, Saulius ir Gintas. Ekranu buvo transliuojama penktadienio ir šeštadienio „Poetinio Druskininkų rudens“ vaizdinija. Tarp stalų su degancia žvake rankoje laviavo nepripažintas poetas ir deklamavo Fausto ir Mefistofelio dialogus.

Nukelta į 2 psl.

Jotvingio premiją gavęs Stasys Jonauskas skaito savo eilėraščius.

Vilmos Šileikienės nuotr.

Stasys Jonauskas

PRAEJĘ LAIKAI

*Ką ten apšvietė ligi kraujo,
Kai žaibavo be galo aukštai,
Ir, pakilę gyventi iš naujo,
Bėgo žmonės ir jų daiktai?*

*Ar jie vienas į kitą rėmė,
Ko išmoko pasaulio šiame,
Ar nurimo jų galvos rėmuos,
Jeigu kojos dar bėgo žeme?*

*Ką jie nieko nematantiems reiškė? —
Ar tik ugnį, kuri užges,
Jeigu bėgdamos minios trauškė
Juos pačius tarsi dvaro sraigės.*

*Ką jie vienas į kitą tylėjo, —
Ar tik būsimus savo vaikus? —
Kai pro šalį vis ėjo ir ėjo
Laikas, vedamas metų pulkus.*

*Gal nebuvo nei karo, nei maišto,
Jei ir buvo — be galo seniai,
Kai praėjė laikai susimaišo
Tarsi chemijos junginiai.*

RUDUO BRENDA Į VANDENĮ

*Kai ruduo priartėja prie miesto,
Jo vanduo languose atsispindi.
Ir iš grūdo, prie vieškelio pamesto,
Dar išauga rugys per sprindį.*

*O toliau — lyg teisybė didžiulė
Lyguma, kur sustoja išėjė.
Ten pro langą žmogelis toks žiūri
Ir į stiklą patsai panašėja.*

*Kol per upę į kitą krantą
Du veršiukai po rudenį vedas,
Lapai vienas už kitą krenta.
Ir į vandenį brenda ledas.*

NEMATOMA ŽAIBO RANKA

*Baigęs vasara tarsi banga
Arba laikas iš rato išėiti,
Kai nematoma žaibo ranka
Visą naktį padangę šveitė.*

*Smėlio balsas aidėjo giliai —
Iš praėjusio amžiaus; pro kryžių
Į pasaulį išbėgo keliai,
Bet į kiemą atgal nebegrižo.*

*Lėkė vasara tarsi genys,
Prie sodybų žydėjo alyvos.
O plaktukas jau kalė vėnis,
Iš įpratimo negyvas.*

*Tik blizgėjo ilgai vakaruos
Debesų pakraščiai paaukuoti.
Kilo mūrai — pradingę karuos
Dar tikėjos šioj žemėj alsuoti.*

*Bet nebuvo kaip grįžti tenai,
Kur prieš laiką gyvenimas baigė.
Ir tylėjo, jog tu gyvenai,
Tarsi žiedlapiai krantinės snaigės.*

Prie Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos knygų prekystalių — spūstis.

Vilmos Šileikienės nuotr.

Pasaulio ir Vilniaus poetų komandų krepšinio varžybų akimirka.

TURINYS

Poetinis Druskininkų ruduo.

Vieno rankraščio pėdsakais.

Vilniaus styginių kvartetas gastroliuos S. Amerikoje.

Pianisto R. Budgino recitalis.

Aleksis Rannit — lietuvių kultūros bičiulis.

„Poetinis Druskininkų ruduo“

Premijos už poetinį debiutą autorius Donatas Petrošius (viduryje) pusryčiauja.

Atkelta iš 1 psl.

Sekmadienio rytą poetai pakirto kiaušiniene su pomidorais arba garstyčiomis. Higienos reikmenys ir šlepetės sulipo kelioniniuosna krepšiuosna. Išigiedrjo visas pasaulis. Kornelijaus Platelio rankose anūkas Pranas jautėsi saugus ir patenkintas, pešiojo po rankele pasitaikiusio Vlado Brazūno barzdą. Labai dailų vilnonį megztinį ant savo kuklaus kūno reklamavo poetas iš Merkinės Stasys Stacevičius (ant jo liežuvio šokšiojo keistas žodis „debilai“). Jotvingis Stasys Jonauskas užsidėjo languotą kepurę, įsėdė į Sigitą Poškaus labai nenaują „Renault“. Vienas po kito automobiliai suko iš Maironio gatvės. Prie „Širdelės“ pasiliekančios mojavos nosinėmis ir kaklaraščiais. Fatališkieji vėjągūsiai plūptelėdavo ant galvų po kelias saujas klevalapių. Palanki proga nubraukti ašarą. Tačiau vandeningų akių neregėjau. Tik iš milžiniško kamino dangun skripuliavo požiūlis dūmas. Tai poetų rankraščių ir rudens lapijos virtualūs likučiai. Iš sąmonės archyvų plaukte išplaukė Mai-

ronio eilutės:

*Išnyksiu kaip dūmas, neblaškomas vėjo,
Ir niekas manęs neminės!
Tiek tūkstančių amžiais gyveno, kentėjo,
O kas jų bent vardą atspės?*

Poetai grįžo ne tuščiomis. Visi parsivežė 326 puslapių festivalio daugiakalbį poezijos almanachą, išgytas ir dovanotas knygas, išpūdžių sankaupą, su glamžytus veidus, neplautas kojines. Mano kišenėje iš Druskininkų į Vilnių nelegaliai emigravo keturios panemunės kaštonseklės. Šalia jau minėto pūstapilvio almanacho glaudėsi pačios Enrikos Striogaite dovanota jos pirmoji knygelaitė *Lyja* ir Lietuvos rašytojų sąjungos pardavimo vadybininko Aurimo K. dovanotas kaunistės Daivos Čepauskaitės trečiasis rinkinys *Nereikia tikriausiai būtina*. „Poetinio Druskininkų rudens“ almanachas šiemet pristato 18 autorių iš JAV, Lenkijos, Šveicarijos, Norvegijos, Anglijos, Nyderlandų, Slovėnijos, Velso, Latvijos, Estijos, Bulgarijos, Rusijos, Islandijos, Belgijos. Lietuvos poezijos ložė

sėdi Donaldas Kajokas, Vytautas Bložė, Agnė Žgrakalytė, Darius Šimonis, Gintaras Bleizgys, Dovilė Zelčiūtė. Visi tekstai yra dviem kalbomis: autorių gimtąja ir lietuvių. O lietuvių poetų — gimtąja ir anglų.

UAB „Drusva 11“ vairuotojas Antanas Bukauskas profesionaliai gabeno autobusu visą tarptautinę poetuomenę Vilniaus link. Raudonspalvė, ornamentais siuvinėta kepuraite „made in Guatemala“ papuoštą galvą parėmęs į lango stiklą, Vytautas Butvilas — Mažylis dar teberegėjo (užsimerkęs) gyvus gyvūtelius vakarykščio vakaro ir praeitos nakties vaizdus. Žurnalistė Audra Baranuskaitė retsykiais kažką šnabštelėdavo su Vytautu P. Blože. Galinėse sėdynėse virė jaunieji poetai. Jau netoli sostinės paskutinį syk autobuso sustabdęs vairuotojas leido nekančiausiems įtraukti plaučiuosna cigaretės dūmą. O estų poetas Jaan Malin maišelin rinko surinko lietuvių poetų pakelę pridrabstytą tarą ir šiukšles.

Naujausių knygų pristatymo metu kalbasi poetas ir vertėjas Antanas Gailius (kairėje), „Aidų“ leidyklos redaktorius Vytautas Ališauskas ir prof. poetas Vytautas Landsbergis, per kamerinius skaitymus pristatęs savo poeziją. Visos nuotraukos Vilmos Šileikienės.

„Poetinio Druskininkų rudens“ konferencijos pradžia.

Donatas Petrošius

PIRMA AŠTUNTOJI

Antanui Šimkui

Jau ir trumpam išsiskirdami paduodame vienas kitam

ranką.

Maža kas. Pusė karalystės išgelbėta. Ne ta pusė. Visai ne ta.

Šiapus springsta duona kšnyje, kitapus žaidimai neturi

taisiklių.

Greitai viskas bus antraip. Po to vėl grįš iliuzijos.

Brandžioji paauglystė pasireiškia tada, kai slobiną nukauni

visai

ne dėl princesės. Palieki jo nugaroje peilį ir pabėgi iš pamokų:

tegul auga galvos, liežuviai, skersžvilgsniai,

pusė kitos pusės karalystės. Tegul auga.

Pusė kitos pusės ketvirčio. Tegul plečiasi ramybėje.

Pusė šventųjų nesveikųjų dydžių. Tegul auga ir plečiasi

skersai

išilgai kristalų. Tegul lūžta kaupiasi garuoja, tegul teka

stiklu

druskos rūgšties liežuvis.

Kiekviena pirmoji diena yra tuo pat metu ir aštuntoji, nelygu tik iš kurio rojaus bėgi.

Stasys Jonauskas

TIESĄ ŽINOTI GERIAU

*Paukščiai turi sparnus, sraigėms nereikia tepalo,
Lėktuvai kiaušinių nededa, energija neišnyksta,
Žemė sukasi apie ašį, pavasarį žydi ievos,
Tautos turi apsisprendimo laisvę.*

*Šuniui reikia mėsos, spalvai neturi urano,
Ateitis visada praeina, druska sukieta,
Žuvys raidžių nepažįsta, nesuprantame, ką jos tyli,
O kai netyli, iš viso niekam neišku, ką daro.*

*Drugiai mums — ne giminės, — jie gyvena be plano,
Metaloidai — blogi laidininkai, ežys turi spyglius,
Vėliavos būna spalvotos, kulkos spalvų neatskiria,
Saulėj nėra vandens, užkariauti jos neįmanoma.*

*Sliekai neužuodžia aukso, kiškiai parako neišrado,
Kiekvienas galvoja teisybę, akmenys — nieko,
Drugiai nesikryžmina su alyvomis nei su vištomis,
Tai, kas pašako tiesą, duoda papildomus klausimus.*

*Laisvė neturi kvapo, mėnulis nemoka lietuviškai,
Jis gali užmigti bet kur, traktoriui reikia guolio,
Žmonės netyčia suseraga, ir skaičiai — ne visad sveiki,
Nieko iš to, bet tiesą žinoti geriau.*

Spalvai: Eileraščiai — Vilnius; Vaga, 1986.

VERSLĖJO

*Žvaigždės biro lyg iš indo —
Iš padangių savo.
O per šiaudą vėjas lindo,
Kol pageltonavo.*

*Po rudens švilpimo ilgo
Tarsi laikas ėjo.
Ir kas antras šapą vilko —
Žmonija verslėjo.*

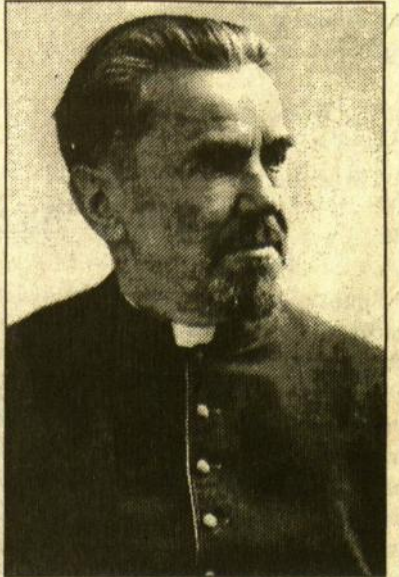
*Ji žiūrėjosi į žemę.
Į žvaigždynus — retas,
Kol sutemo šita temą
Amžinasis ratas.*

„Palydėtuvs“ — sekmadienio rytą su išvykstančiais atsiveikina (iš kairės) „Dainavos“ centro direktorius Zenonas Streikus, „Poetinio Druskininkų rudens“ galva ir siela Kornelijus Platelis ir dailininkas, PDR emblemų autorius, Andrius Mosiejus.

Vieno rankraščio pėdsakais

ALGIMANTAS KATILIUS

Prel. Mykolas Krupavičius.

čiau.

Intrigos užuomazgą randame Romoje 1967 m. išspausdintame *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščių* IV tome, kuriame pradedama skelbti J. Reitelaičio monografiją „Kalvarija“. Spausdinamos monografijos prieraše Vincentas Liulevičius teigia: „Kalvarijos parapijos klebonas kun. Mykolas Krupavičius buvo prašęs autorių parašyti šios vietovės istoriją, kurios rankraštį gavo 1937 m. ir išsaugojo iki dabar. Tad nuo šios datos iki mūsų dienų žinias teko surinkti iš čia esamų šaltinių. Suprantama, kad autorius už šią dalį, kuri pridūrta po 1937 m., prieš kritikus negali būti atsakingas“. Iš to, kas pacituota, abejonių nekelia pirmoji teiginio dalis, kad parašyti Kalvarijos istoriją paprašė prel. M. Krupavičius. Pastarasis prisiminė: „Kalvarijoj klebonaudamas, rengiausi parapijos 200 metų sukaktį iškilingai švęsti. Ta proga paprasčiau Reitelaitį parašyti Kalvarijos parapijos monografiją. To darbo, jau klebonaudamas, emėsi stropiai. Daug medžiagos gavo iš Vilniaus kurijos archyvų. Surinko net visų klebonų ir vikarų katalogą. Bet užklupo didžiosios nelaimės Lietuva ir šis darbas neišvydo pasaulio“. (Draugas, 1955, kovo 1 d.) Tačiau kyla daug klausimų, ar tikrai monografijos rankraštis buvo parašytas 1937 m. ir įteiktas užsakovui. Gal tie išvedžiojimai apie rankraščio likimą ir padarytus papildymus buvo reikalingi, kad suklaidintų sovietinės Lietuvos pareigūnus ir tokiu būdu paslėptų galus, kaip tas rankraštis iš tikrųjų pasiekė Vakarus, nors autoriui atskleista tiesa jau negalėjo pakenkti?

Melavau, autoriui sutinkant

Plačiau pakalbėti šia tema ir apskritai apie M. Krupavičiaus ir J. Reitelaičio pokarinius ryšius leidžia ta aplinkybė, kad Lietuvos istorijos institutas neseniai sulaukė iš JAV sugrįžtančio prelato M. Krupavičiaus archyvo. Kai kurie šio archyvo dokumentai ir kita medžiaga suteikia galimybę giliau patyrinėti iškeltą klausimą.

Monografijos *Kalvarija* parašymo datą gana išsamiai aptaria Birutė Raitelaitytė biografijoje apybraižoje, skirtoje kun. Jonui Reitelaičiui (*Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraščių*, t. 11).

Nukelta į 3 psl.

Vilniaus styginių kvartetas, pasirošęs gastrolėms JAV-se. Iš kairės: Girdutis Jakaitis, Artūras Šilalė, Audronė Vainūnaitė, Augustinas Vasiliauskas.

Vilniaus styginių kvartetas gastroliaus Š. Amerikoje

Vilniaus Styginių kvartetas yra vienas veikliausių vietinių, atstovaujančių Lietuvai klasikines muzikos sferose. Kvartetas ne tik rengia koncertus Lietuvoje, bet taip pat dalyvauja festivaluose ir koncertuose įvairiose Europos valstybėse. Šiemet kvartetas gastroliaus Skandinavijoje, dalyvavo festivaluose Portugalijoje, Prancūzijoje ir Airijoje; atliko recitalius Vokietijoje, Liuksemburge, Prancūzijoje, o š.m. lapkričio mėnesį atvyksta į Šiaurės Ameriką.

Kvartete groja: Audronė Vainūnaitė — pirmas smuikas; Artūras Šilalė — antras smuikas; Girdutis Jakaitis — viola; Augustinas Vasiliauskas — violončelė.

Vilniaus Styginių kvartetas pastoviai rengia įvairias programas, su kuriomis gastroliauja po visą Lietuvą. Pernai surengė Europos Sąjungos šalių kamerinės muzikos vakarų ciklą. Ši rudeni pradėjo naują ciklą, kuri

sudaro naujųjų ES valstybių muzika. Visi keturi kvarteto nariai dažnai kviečiami kaip solistai ir taip pat atlikti programos su kitais muzikiniais vienetais. Kvartetas supažindina su lietuvių kvartetui buvo dedikuota net 50 kūrinių. Lietuvių fondas (Chicago, Illinois) 2002-aisiais metais paskyrė kvartetui Dr. Antano Razmos vardo Lietuvių fondo premiją.

Kvarteto nariai, Audronė Vainūnaitė ir Augustinas Vasiliauskas, taip pat profesoriauja Lietuvos Muzikos akademijoje.

Lapkričio mėn. publika Šiaurės Amerikoje turės progą išgirsti Vilniaus styginių kvartetą naujausią repertuarą. Koncertų ciklas prasidės Šv. Kazimiero bažnyčioje, Los Angeles, CA, lapkričio 5 d.; lapkričio 7 d. kvartetas gros „Music at Kohl

Mansion“ kamerinės muzikos cikle, Burlingtone, CA; lapkričio 9 d. — „Recital Hall, University of Nebraska at Omaha“; lapkričio 11 d. — Pasaulio lietuvių centre, Lemont, IL, ruošiamas koncertas paremti „Saulutės“, Lietuvos vaikų globos būrelio labdaros darbus; lapkričio 13 d. kvartetas koncertuos „Cleveland Museum of Art“; lapkričio 14 — „University of Akron School of Music“ (Ohio valstija).

Tikimės, kad kuo daugiau lietuvių dalyvaus šiuose koncertuose. Repertuaras šiek tiek keisis įvairiose vietovėse. Los Angeles ir Čikagoje bus grojama J. Naujalia „Svajonė“ ir Schubert, Boccherini, Beethoven kvartetai. Omaha ir Cleveland publika girdės Schubert, Balakausko ir Beethoven kvartetus. Burlingame — Schubert, Prokofiev ir Beethoven; Akron — Čiurlionio, Schubert ir Beethoven kvartetai. E.M.

Penkta, kad monografijos pabaigoje yra M. Krupavičiaus prierašai su parašu ir data. Šeštoje vietoje turime pažymėti, kad tekste redaguota kalba, visi pataisymai atlikti ranka (raudonai ir juodai rašančiais tušinukais bei vietomis pieštuku). Dalis teksto išbraukta.

Toliau trumpai turime aptarti archyvinis dokumentus, kuriais, rašydamas monografiją, rėmėsi J. Reitelaitis. Jis naudojo Gražiškių bažnyčios archyvą ir šis faktas neabejotinai byloja, kad J. Reitelaitis medžiagą pradėjo rinkti prieš Antrąjį pasaulinį karą, nes šios bažnyčios turtingas archyvas karo metais prazuvo. Labai reikšmingas faktas, kad J. Reitelaitis savo tekste naudoja dokumentus iš Lietuvos Metrikos knygų, kurios laikomos Maskvos senųjų aktų archyve. Žinoma, pačiam autoriui neteko nuvykti į Rusijos sostinę ir ten prieiti prie Lietuvos Metrikos. Apskritai ir kitiems Lietuvos istorikams Maskvoje saugomos Lietuvos Metrikos medžiaga lengviau prieinama tapo po II pasaulinio karo. Čia neabejotinai nuopelnai tenka profesoriumi Konstantinui Jablonskiui. Kaip tik K. Jablonskio dėka ir J. Reitelaitis gaudavo jam rūpimus dokumentus iš Lietuvos Metrikos. Kalvarijos monografijoje, kaip ir kituose savo tyrinėjimuose, J. Reitelaitis gausiai naudoja archyvinis šaltinius iš įvairių Vilniaus dokumentų saugyklų. Šia medžiaga autorius galėjo pasinaudoti tik po karo. Daugiausia ne jis pats lankydavosi Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekų rankraštyuose ar centriniame istorijos archyve, jam reikalingų dokumentų nuorašus padarydavo kiti asmenys.

Tekstas buvo parašytas 1937 m.

Ką galime tvirtai pasakyti? Nekyla jokių abejonių, kad tekstas nebuvo parašytas 1937 metais. Tiksliai nėra aišku, kada J. Reitelaitis pradėjo dirbti prie Kalvarijos monografijos, bet viena aišku, kad tas darbas užtruko ilgiau nei du dešimtmečius ir buvo baigtas septintojo dešimtmečio pradžioje. Taip pat neabejotinai aišku, kad pats J. Reitelaitis siuntė tekstą M. Krupavičiui ir sutiko, kad būtų jis paskelbtas. Tačiau lieka iki galo neaišku, kokių pavidalu ir kokios apimties tekstas buvo persiustas ir kas buvo konkretūs tarpininkai, persiunčiant monografiją. Dar vienas šaltinis, kuris galėtų padėti atsakyti, atgal su visu M. Krupavičiaus archyvu grįžęs į Lietuvą. Ką galima apie jį pasakyti? Visų pirma teksto yra du egzemplioriai: vienas visas, kitas nevisas. Tolimesnei analizei pasitelksime pirmąjį variantą, t. y., monografijos visą tekstą.

Patyrinęs šį tekstą, galima padaryti tokias išvadas. Pirmiausia, rankraštis tvarkytas, naudojant žirkles ir kljus. Ši aplinkybė rodytų, kad turint tekstas buvo pertvarkomas ir papildomas. Antras dalykas, į ką reikia atkreipti dėmesį, kad tekstas rašytas mažiausiai dviem skirtingomis rašomosiomis mašinėlėmis. Kai kurie lapai greičiausiai rinkti J. Reitelaitio rašomąja mašinėle. Trečias pastebėjimas, kad spausdintas tekstas ir mašinraščio tekstas vietomis struktūriškai vienas kitam neatitinka (pvz., priedai). Ketvirta, yra keli rašyti lapai antroje lapo pusėje, kurių tekstai pagal turinį turėtų būti M. Krupavičiaus ar kito autoriaus. Be to, monografijos pabaigos tekstas surinktas ant VLIKO prancūziškų blankų.

rašomasis, o kaip jis tau patiks, tai parašysi“ ir pažymėta 1960 m. vasario 25 dienos data. Šiame laiške daugiau kalba apie pažįstamus asmenis ir nieko apie Kalvarijos monografiją. Kituose laiškuose vienaip ar kitaip užsimena apie Kalvarijos monografiją, bet kalbama labai neaiškiai ir pateikiami duomenys yra konspiraciniais sumetimais užkoduoti. Antai 1961 m. vasario 8 d. laiške, kuriame kreipiamasi „Didžiai Geroji Onute“ ir pasirašoma „Lik sveikutė Tavoji Onutė“, nors laiško rašysena tikrai J. Reitelaitio ranka. Čia rašoma: „Reikalas žinai kame. Kaip žinai, mūsų giminaitis Kajetonėlis iš savo senatvės nedagalavimus glosto jaunatvės prisiminimais. Čia jo pažįstamulis atnešė man tris ryšulėlius dar jo tėvų užrašų. I. Kaip Kalvarijoje atsirado parapija, 38 puslapiai. II. Nemunačio didgiris, 24 puslapiai. III. Kalvarijos miestas, 18 puslapių. Visi šitie užrašų lapai numeruoti. Aš juos sudėčiau po 4 pslp. į maišelius ir įdaviau čia tokiam perėjūnui nunešti. Tasai apsiėmė tą padaryti. Ir dabar tie 3 ryšuliai yra pilnai įduoti ir jie jau turi pas Kajetonuką. Gaila, kad jisai beraštis, tai su juom patim nesusikalbėsi. Zaričekų Jonelis man minėjo, kad pirmojo ryšulio esą turis 18 psl. ir II tik 9–12, kuris prasideda žodžiais „metais virto miestu“ ir daugiau nieko. Taigi išėitų, ne visi maišeliai jam išteikti. Onute, sužinok, kaip ten yra, ir man parašyk, aš užimsiu tą perėjūną, kur jisai likusius dėjo. Gal iš jo durininkas Mikas bus atėmęs. Bet to nesakyki Kajetonui, nes jisai dėl tų savo skudurų labai susinervintų“.

Tikras detektyvas ir kas jį gali dabar išnarplioti, nors iš tikrųjų pažymėtas visas teksto perdavimo kelias? 1962 m. rugpjūčio 2 d. laiške, tikrai adresuotame M. Krupavičiui (kreipiasi „Sveikas gyvas Broleli!“) ir pasirašytame visa pavarde „J. Reitelaitis“, tvirtinama: „Seniai Tu mane, o aš Tave šnekinau. Žinau, kad mano lapeiliai tavęs nepasiekia, nors aš Tau jų daugiau šimto vokų siunčiau. Darau žygių per sostinės moksline biblioteką siųsti. Sako, reikia, kad tenykštė moksline leidykla ar įstaiga prašytų“. Beveik už metų rašytame laiške (1963.04.21) jau kitokios žinios: „Manau, esi jau gavęs ir apskrities visus 8 vežimus. Tai bus viskas, kas prieš dvejus metus sukrito į Atlantą. Tada buvai jaunesnis, tai su tiek vežimų bent būtų restoranė pagėravęs, o ką dabar darysi, tai man vis tiek, nors į kampa mesk, nes ir čia kampegulės, kol sudulės, nes dvokia feodalizmu. Ką darysi, manau, parašysi“. Dar po mėnesio (gegužės 18) tiesiog atvirai parašo: „Kalvarijos apskritis“ pasiunčiau (įsirašinęs) taip, kaip parašiau. Reikia išimti iš vokų, atrinkti lapus (1–89) ir susiūti“. Iš 1964 m. sausio 8 d. laiške reikiama minčių lyg ir aišku, kad visas tekstas jau pasiekęs M. Krupavičių. Čia kalbama: „Ačiū, kad atpalaiduoji nuo evierinimosi, nes man jisai jau net įkūrėjo. Suk galva, kaip gudriau pasakyti, o begudravodamas niekus pasakai. Gal jau nereikės „Onų“, „Marių“ vaidinti. Jei turi jau visą medžiagą apie Dailidę ir Kalvą Ryją, tai ir gerai. Kai reikėjo, negalėjau gauti gerų abrogėlių iš Kalvarijos. Dabar, vietos skerdžiui pasistengus, labai gerų gavau. Bet sakai pakaks“.

Autorius žinojo apie teksto rengimą spaudai

Atrodo, J. Reitelaitis gerai

žinojo apie monografijos teksto tvarkymą ir rengimą spaudai. 1964 m. gegužės 30 d. laiške rašė: „Beje, jei opera stipriai pertvarkyta ir dar redaktoriaus gal dailinama, tai bijau, kad nebūtų naujų aukštų gaidų pridėta. Žinai, mūs publika tiek jautri, kad būtų kaitriau, negu atominei sprogus. Jei liktų, ypač finalai, kaip parašyta, tai būtų dar klausoma, o jei kaip tai R-čių J-ną nedėk, o bet ką nebuvėl užspauski“.

Šio pasakojimo apibendrinimui galima išskirti du reikšminius lygius: siauresnįjį ir platesnįjį. Pirmuoju atveju — tai svarbūs faktai tiek J. Reitelaitio, tiek M. Krupavičiaus biografijoms, ir ypač jų tarpusavio ryšių nušvietimui. Antruoju atveju reikia turėti galvoje koncertą, t. y., kad visas tas veik-

mas vyko nenormaliomis visuomeninio gyvenimo sąlygomis. Sovietinėje Lietuvoje gyvenusių žmonių bet koks artimesnis susisiekimas su Vakaruose gyvenančiais tautiečiais buvo labai ribotas. Dar sunkiau įsivaizduojamas legalus bendravimas mokslineje intelektualinėje plotmėje ir Lietuvoje parašytų mokslinių darbų spausdinimas Vakaruose. Net siunčiamos knygos dažnai nepasiekdavo adresato, o atsidurdavo bibliotekų „specfonduose“. Kunigo J. Reitelaitio monografijos perdavimas ir spausdinimas yra svarbus, kaip vienas tokio mokslinio intelektualinio bendradarbiavimo faktų. Reikia pažymėti, kad buvo perduota ir daugiau Lietuvos kunigų parašytų darbų, kurie Vakaruose išvydo dienos šviesą.

Stinga tinkamų žodžių jo talentui apsakyti

Pianistas Rudolfas Budginas, koncertavęs Los Angeles lietuviams. V. Skyriaus nuotrauka.

Vis dėlto ką nors pasakyti būtina, išgirdus Rudolfą Budginą fortepijono reitalį ir jo vedamą Kalifornijos kamerinį ansamblį. Data — rugsėjo 24 d. Juk tai retas įvykis Pietų Kalifornijos lietuvių kultūrinėje sauroje. Ir tie atvažiavusieji — daugiau iš toliau negu iš Šv. Kazimiero salės artumos — ūgtelėjo visa dvasine oktava. Skambūs žmonės.

Esu anksčiau keliskart girdėjęs R. Budginą. Tiek savo graščia jaunuoliška išvaizda, plaukų puokšte, skvarbiu žvilgsniu, tiek nuostabi klaviatūros įvaldymu, tai yra kerintis pianistas. Manau, ir tobulėjantis subtilios elegiškos interpretacijos linkme — kaip tik to dažniausiai ir tikisi auditorija, ypač moterys.

Programos lankstinuke minimas gausus jo tarptautinių pasirodymų lobis, kaip pirmo rango solisto. Jau devynmetis debiutavo su Lietuvos nacionaliniu simfoniniu orkestru. Šalia įvairių apdovanojimų, yra laimėjęs tarptautines Liszt fortepijono varžybas ir žymų Yamaha Europoje prizą. Šiuo metu, Pietų Kalifornijos universitete gavęs stipendiją, baigia muzikos doktorato studijas.

Koncerto pirmoje dalyje pasikambino F. Chopin Scherzo B moll, opus 20 ir Noktiurną, opus 15 No. 1. Paaikšino klausytojams tų kūrinių pobūdį, tolygiai ir po to atliktus paganiško temperamento Franz

Liszt koncertinį etiudą La Legendiezze ir Vengrišką rapsodiją Nr. 6.

Jo koncertą girdėjusieji ūgtelėjo visa dvasine oktava

Viskas vyko ne scenoje, bet salėje. Antroje dalyje susėdo styginis „The California Chamber Ensemble“. Vienuoliai jaunų žmonių. Septyni smuikai: Jennifer Laster, Ann Bulcher, Christina Molnar, Grace Seng, Alison Reid, Emily Logan, Peter Bulcher. Antri smuikai: Brittany Ridley ir Ted Garbeff. Violončelė — Kristin Harris. Bosas — Ken Hustad. R. Budginas skambindamas kartais dirigavo, kaire ranka. Sklandžiai buvo atlikti J. S. Bach Koncertas F moll, romantinio ilgesio kupinas R. Shumann „Fortepijono kvarteto andante“ ir niekad nepabostanti aistringa, nepaprasto pirštų miklumo reikalaujanti, F. Liszt Vengriška rapsodija No. 2. Entuziastingai darnus susigroijimas, palydėtas ovacijomis atsistojus. Ir papildomai pagrojo C. Debussy „Clair de lune“.

Renginio organizatorius, varapijos muzikos Viktoras Raiys (po pertraukos suskubęs atvažiuoti iš dalyvavimo L. A. Operos pastatyme R. Strauss „Ariadne Naksoje“) padėjo atvykusiems pasiklausyti šio puikaus koncerto.

Pranas Visvydas

Vieno rankraščio pėdsakais

Atkelta iš 2 psl.

Čia pateikiama M. Krupavičiaus 1968 m. laiško profesoriumi Antanui Liuimui, SJ, kopija, kur tvirtinama: „Liulevičius tik redagavo Kalvariją“. Daug darbo įdėjo. Ir jam už tai priklauso didelė padėka. Visi papildymai, vardų sulietuvinimai ir t. t. mano padaryti. Dabar klausimas dėl knygos metrikos. Autorius dideliu pasišventimu ir drąsa knygos rankraštį atsiuntė ne 1937 m., bet 1963 m. Suankstybinau tik dėl to, kad autoriaus bolševikai neuždarytų į bepročių namus ar neišsiųstų į Sibirą. Kai autorius mirė, pirmoji dalis jau buvo surinkta. Melo negalima buvo pataisyti. Melavau autoriui sutinkant. Manau, kad dabar, jam mirus, melą reikėtų atitaisyti knygos gale. Kaip atitaisyti, jūs mokyto galvos, išsprendkite“.

Pasirodė, kad vieną kartą jau paskleista informacija ne taip lengva atšaukti. 1968 m. LKMA metrašio ketvirtajame tome kur buvo išspausdinta J. Reitelaitio monografijos antroji dalis, įdėtas atitaisymas tik dali-

nis. Ne mažiau svarbus dalykas, kokiais keliais J. Reitelaitio monografijos tekstas pasiekė leidėjus Vakaruose. Iš minėtos B. Raitelaitytės apybraižos paaiškėja, kad J. Reitelaitis tekstą laiškais siųsdavo „per neįtariamus senutes, o prel. M. Krupavičius juos gaudavo per senosios emigracijos tarpininkus“. Nepaisant to, kad maždaug aišku, kokiais keliais tekstas pateko į Vakarų, ne visai aišku, ar M. Krupavičius jo minėtai 1963 m. gavo visą tekstą, ar tik jo papildymus. Tai būtų vienas neaiškumas. Kitas labai svarbus klausimas, ar tekstą J. Reitelaitis siuntė ranka rašytą, ar mašinėle surinktą. Be to, būtų labai įdomu išsiaiškinti tarpininkus Lietuvoje ir Vakaruose, per kuriuos tekstas pateko į M. Krupavičiaus rankas. Norėdami atsakyti į šiuos klausimus, pasklaidykime Istorijos institute saugomą M. Krupavičiaus archyvą.

Svarbiausias tikrovės šaltinis

Svarbiausias šaltinis — tai pats J. Reitelaitio monografijos

Aleksis Rannit – lietuvių kultūros bičiulis

SILVIJA VĖLAVIČIENĖ

Estų poeto, vertėjo, meno istoriko Aleksio Rannito (1914–1985) vardas nėra gerai žinomas net kultūros žmonėms, o platesniems visuomenės sluoksniams ši asmenybė tebėra visai nepažįstama dėl paprastų priežasčių – savo aktyviai ir išsiskiriančia veikla sužibęs Lietuvos kultūros padangėje prieš pat karą, o vėliau drauge su tūkstančiais mūsų inteligentių perėjęs tremties kelius Vokietijoje, kitose Europos šalyse, kol galop išsikūrė Užatlantėje, jis sugrįžta į kultūros atminties lauką drauge su gilesniu prieskario Lietuvos ir išeivijos veiklos pažinimu bei įvertinimu.

Aleksis Rannitas Lietuvoje.

Gimęs Estijos mieste Kallaste 1914 metais, A. Rannitas studijavo Tartu universitete, kur igijo meno istoriko diplomata, tačiau ir tėvynėje, ir už jos sienų jis pirmiausia išgarsėjo kaip poetas ir vertėjas. „Aleksis buvo ramus šiaurietis, švelnus ir lygaus būdo, idealus draugas, gražus ir elegantiškas mintim, manierom ir išvaizda, plataus akiračio eruditas, kaip reta gabus kalbom. Gerai kalbėjo ir rašė estiškai, rusiškai, lietuviškai, vokiškai, prancūziškai ir angliškai, – taip apibūdino savo bičiulį rašytojas ir žurnalistas Bronys Raila.

A. Rannito ryšių su Lietuva pradžia datuojama 1935 metais, kai Taline vykusiame lietuvių poezijos vakare jis susipažino su Vincu Mykoliaičiu-Putinu ir Liudu Gira. Dar prieš karą puikiai išmokęs lietuvių kalbą, A. Rannitas išvertė į estų kalbą ir paskelbė Estijos spaudoje daugiau nei šimtą lietuvių poetų eilėraščių. Tuo laikotarpiu abiejų kraštų spaudoje jis išspausdino per 200 straipsnių ir informacijų Estijos ir Lietuvos kultūros tematika. A. Rannitas buvo vienas iš pagrindinių Taline surengtos 1936 metais apžvalginės Lietuvos taikomosios ir dekoratyvinės dailės parodos organizatorių. Estų teatrams jis išvertė keletą lietuvių dramaturgų pjesių. Kazio Binkio „Atžalynas“, Stasio Santvaro „Žvejai“, Petro Vaičiūno „Prisikėlimas“ sulaukė pastatymų Talino „Toolsteater“ (Darbininkų teatro) scenoje.

Analizuojant A. Rannito straipsnius estų kultūros tematika, spausdintus Lietuvos periodinėje spaudoje, derėtų išskirti faktą, kad jis atskleidė lietuvių skaitytojams iškilias estų menininkų – poetės Marijos Under ir grafiko Eduardo Wiiralt kūrybos grožį. Dviejų šalių kultūrų suartėjimo ir abipusio pažinimo labui A. Rannitas yra nuveikęs ypač daug. Jo svajonei surengti Lietuvoje Eduardo Wiiralt kūrybos parodą buvo lemta išsipildyti jau vokiečių okupacijos metais. Parodos Kaune (1942 m.) ir Vilniuje (1943 m.) tuometinės slo-

gios atmosferos aplinkoje buvo bene ryškiausias kultūros įvykis. Kaip ypač svarbus šios paprastos kultūros akcijos atminties ženklas liko Vilniaus meno muziejaus leidinys *Eduard Wiiralt* su puikiais A. Rannito tekstais lietuvių ir vokiečių kalba.

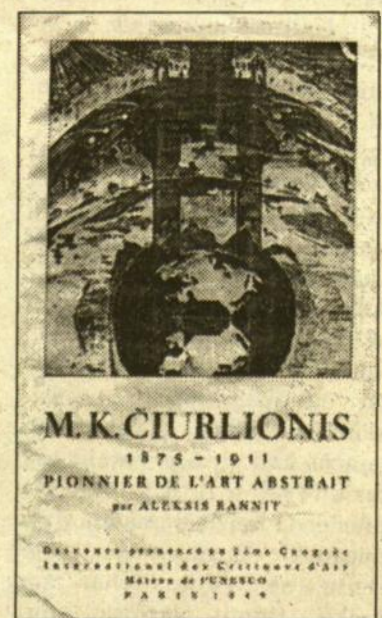
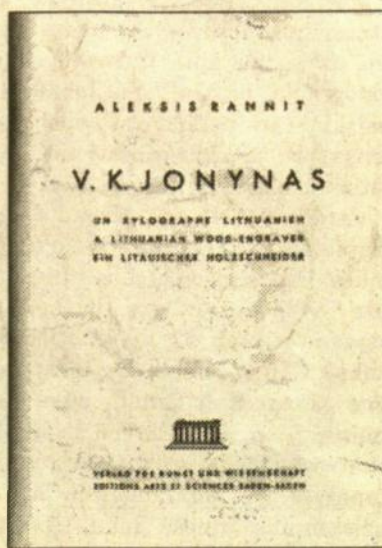
A. Rannito ryšius su Lietuva dar labiau sustiprino vedybos su Lietuvos operos soliste Gražina Matulaityte. 1940 metais jis apsigyveno Kaune ir pradėjo dirbti vertėju Valstybės teatre. A. Rannito kultūrinės veiklos reikšmę nepriklausomoje Lietuvoje bene geriausiai apibūdino Kazimieras Pūras straipsnyje „Ir vienas lauke – karys...“. „Ko gero, A. Rannitas, tiesdamas kultūrinio bendradarbiavimo tiltus tarp dviejų Baltijos tautų, pasidarbavo daugiau nei mūsų politikai nepriklausomo gyvenimo metais, 1934 m. Ženevoje pasirašę trijų Baltijos tautų santarvės sutartį, tačiau taip ir nesuradę tikrų santarvės koordinatų“. Beje, cituotas straipsnis buvo pirmasis ir, deja, vienintelis, po nepriklausomybės atkūrimo pasirodęs Lietuvos spaudoje, kuriame mėginta priminti ir įvertinti A. Rannito nuopelnus Lietuvai.

Būtina priminti, kad ir paties A. Rannito poetinė kūryba glaudžiai susijusi su Lietuva. Lietuviškai tematikai skirta nemaža vietos 1938 metais Taline išleistame A. Rannito eilėraščių rinkinyje *V ekonom pereplote*. Jame sudėti estų kalba rašyti ir rusų poeto Igorio Severianino ir rusų kalbą išversti eilėraščiai. Knyga dedikuota Liudui Girai. „Nemirtingos dvasios poetui ir žmogui Liudui Girai ir mano lietuvių bičiuliams skiriu šią knygą“ – toks neįprastas įrašas puošia estų poeto eilėraščių rinkinį.

Recenzuodama 1940 metais Stokholme išleistą A. Rannito eilėraščių rinkinį *Via Dolorosa*, rašytoja Petronėlė Orintaitė taip apibūdino jo poeziją: „Iš jo gabios plunksnės jau ne kartą pasirodė eilėraščių, kurie moderniška, kondensuota forma ir giliai reljefingu turiniu apdailino Lietuvos peizažą, svarbius tautinius įvykius (Vilnius, Klaipėda) arba net skiriami atskiriems asmenims pvz., Salomėjai Nėriai). Estų kalbos mes nemokame, todėl kitas gabus poetas rusas I. Severianinas, išvertęs A. Rannito eilėraščių pluoštą (dauguma – lietuviška tematika) ir parašęs išsamią įžangą apie A. Rannito poeziją, paskleidžia susipažinti ir mums, kurie rusiškai suprantame“.

Kitas tos pačios knygos recenzentas, poetas Stasys Santvaras, savąjį rašinį pavadino „Dainos apie Lietuvą“. Analizuodamas Lietuvai skirtus eilėraščius, S. Santvaras cituoja vertėjo I. Severianino žodžius iš recenzuojamos knygos pratarė: „Rannitas dainuoja Lietuvą... Rannitui žodis Lietuva yra simbolis atvirumo, tiesumo, žmoniškumo ir visokios meilės. Lietuvos kryžiai – ypatingi lietuvių liaudies meno kūrybos ženklai, dailininkas Čiurlionis, ieškojęs muzikos ir dailės sintezės, poetė Salomėja Nėris [...] Rannitui teikia naujų vaizdų, kuriuos jis stengiasi piešti naujom spalvom“.

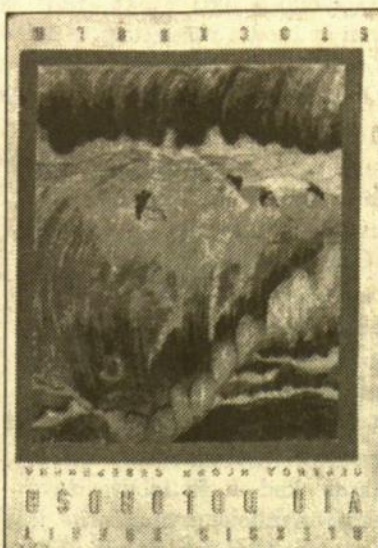
Su Salomėja Nėrim A. Rannitą siejo ypatingi dvasios ryšiai. Jie ne tik vertė vienas kito

eilėraščius, bet ir susirašinėjo. 1939 m. vasario 15 d. laiške poetėi A. Rannitas rašo: „Skaitydamas Jūsų eilėraščius, jaučiu, kad dar neiškelti švieson tikrieji Poetai ir tikrieji Dvasios Riteriai... Jūsų knyga man vertinga tuo, kad Jūs – lietuvių poetė, duktė šalies, apie kurią mąstom širdimi kaip apie savo antrąją tėvynę. Trečia – Jūsų knyga man brangi kaip priemonė mano vertimų iš lietuvių kalbos darbui“.

A. Rannito eilėraščių lietuvių kalba, be Salomėjos Nėries, yra vertę J. Aistis, L. Kuodys, H. Radauskas, B. Raila, R. Šilbajoris, S. Santvaras. Jie ne sykį spausdinti lietuvių išeivijos spaudoje (*Aiduose*, *Metmenyse*), pateko ir į Alfonso Šešplaukio-Tyruolio sudarytą antologiją *Nemarijoti žemė: Lietuva pasaulinės poezijos posmuose*. Karo išvakarėse poetas Stasys Santvaras rašė apie savo bičiulį: „Aleksis Rannitas – rytojaus poetas. Turime rimto pagrindo tikėti, kad jis ir rytoį vadinis save lietuvių draugu“.

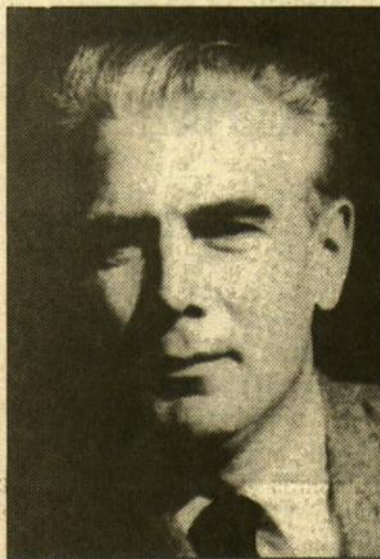
Tai buvo lemtingi žodžiai. Pasitraukęs iš Lietuvos drauge su kitais inteligentais 1944 metais, A. Rannitas visą emigracijos laiką liko ištikimas lietuvių kultūrai ir daugeliu atvejų tapo aktyvesniu jos propagatoriumi nei patys lietuviai. Jau pirmaisiais emigracijos metais, kaip žmogus, galėjęs laisvai rašyti ir bendrauti keliomis Vakarų Europos kalbomis, išsiskyręs erudicija ir gebėjimu vertinti modernaus meno reiškinius, A. Rannitas gana greitai buvo įvertintas pagal nuopelnus. 1946 metais jis tapo Taikomosios dailės instituto Freiburge meno istorijos dėstytoju, jam patikėtos Prancūzijos aukštosios komisijos vaizduojamojo meno reikalams mokslinio sekretoriaus Vokietijoje pareigos. A. Rannitas buvo ir vienas Tarptautinės meno kritikų sąjungos Paryžiuje steigėjų. Savo pažintimis ir autoritetu A. Rannitas sėkmingai naudojosi ne tik estų, bet ir lietuvių dailininkų kūrybos propagavimui. Iki 1953 metų, kai persikėlė gyventi už Atlanto, A. Rannitas

lietuvių kultūros labai nuveikė neįtikėtina daug – surengė keletą lietuvių dailininkų parodų, parengė ir išleido knygas (prancūzų ir vokiečių kalbomis) apie Vytautą Kazimierą Jonyną, Viktorą Petravičių, Vytautą Kasiulį, Adolfą Vaičaitį. Recenzuodamas V. K. Jonynui skirtą monografiją, Henrikas Nagys įvertino A. Rannito pastangas garsinti lietuvių dailę: „Taip kultūringai ir meniniškai skoningai išleistų leidinių nesame turėję ir Nepriklausomoje Lietuvoje, todėl ypatingai malonu šią knygą paimti į rankas šiandien, kai mūsų dailė lemta reprezentuoti lietuviškąją kultūrą svetimųjų tarpe – bičiulių ir priešių. A. Rannit palaidi mus per visą V. K. Jonyno grafinės kūrybos raidą, aiškiai ir tiksliai charakterizuodamas dailininko priėjimą prie pasaulio ir šito pasaulio apipavidalinimą“.

1949 metais UNESCO surengtame antrajame tarptautiniame meno kritikų kongrese Paryžiuje A. Rannitas skaitė išsamų pranešimą „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, abstraktaus meno pradininkas“. Naujas žvilgsnis į Čiurlionio kūrybą įžiebė aštrią diskusiją, tebesitęsiančią iki šiol. A. Rannitas drąsiai ir argumentuotai atsikirtė savo pagrindiniams oponentams – Ninai Kandinskajai (žymaus rusų dailininko Vasilikij Kandinskij našlei) ir garsiam meno teoretikui W. Graham, kurie nesutiko su teiginiu, kad būtent Čiurlionis,

o ne Kandinskij yra abstraktaus meno pradininkas. Visa ši nepaprastai įdomi polemika dabar jau prieinama plačiam skaitytojų ratui, nes pateko į Stasio Goštauto sudarytą bei redaguotą „Vagos“ leidyklos 1994 metais išspausdintą knygą. Mažvydo biblioteka kaip didžiausią turtą saugo M. K. Čiurlionio kūrybos tyrinėtojo prof. Vytauto Landsbergio dovaną – jau seniai bibliografinė retenybe tapusią, 1949 metais Paryžiuje išleistą A. Rannito knygutę apie Čiurlionį. Simboliška yra tai, kad atvykęs į JAV, A. Rannitas dar studijavo Columbia universitete (New York), o meno istorijos magistro laipsnio darbui taip pat pasirinko M. K. Čiurlionio kūrybos temą. Ši tema lydėjo jį visą gyvenimą. A. Rannito plunksnai priklausė ne vienas straipsnis lietuvių išeivijos spaudoje (*Aiduose*, *Akiračiuose*, *Santarvėje* ir kt.). Jo iniciatyva 1961 metais, minint M. K. Čiurlionio mirties 50-ąsias

Aleksis Rannitas vėlesniais metais.

metines, buvo parengtas specialus išeivių žurnalo anglų kalba *Lituanus* numeris, skirtas didžiojo lietuvių dailininko kūrybai.

A. Rannito čiurlionianą apvainikavo puiki monografija anglų kalba, 1984 metais išleista Čikagoje „Lietuvių bibliotekos“ leidyklos.

M. K. Čiurlionio vardo garsinimui, jo įvedimui į pasaulio meno istorijos kontekstą A.

Rannito nuveikta nepaprastai daug. Ne ką mažiau išeivisko gyvenimo laikotarpiu pasidarbavo ir propaguojant lietuvių literatūrą, su kuria jo likimas taip glaudžiai susijęs dar nepriklausomoje Lietuvoje. A. Rannitas nenutraukė ryšių su likimo broliais – tremtyje atsidūrusiais lietuvių rašytojais. Jo veikla labai natūraliai pasidailijo estų ir lietuvių kultūrų erdvėje, kur buvo nemaža ir bendrų, visiems Baltijos kraštų išeiviams svarbių, klausimų. A. Rannitas parengė JAV Kongreso Užsienio reikalų komitetui išsamią analizę apie Baltijos tautų literatūrą padėtį sovietų okupacijos sąlygomis. Šio visoms trims tautoms svarbaus liudijimo reikšmę geriausiai atskleidė artimas A. Rannito bičiulis Bronys Raila atsiminimų knygoje *Paguoda*: „Tai buvo labai įdomi ir nauja pastanga atkreipti JAV Kongreso dėmesį nebe apie sovietinės okupacijos politinius ir ekonominius, bet apie kultūrinius padarinius Baltijos valstybėse – apie nemažiau pasibjaurėtiną sovietų dvasinį kolonializmą, moralinės prostitucijos primetimą mūsų tautom, pabaltiečių intelekto pasibaisėtinus prievartavimus... Rannito liudijimai buvo paremti latvių, estų ir daugiausia lietuvių sovietinės spaudos, literatūros ir okupanto kultūrinių „ukazų“ studijom“.

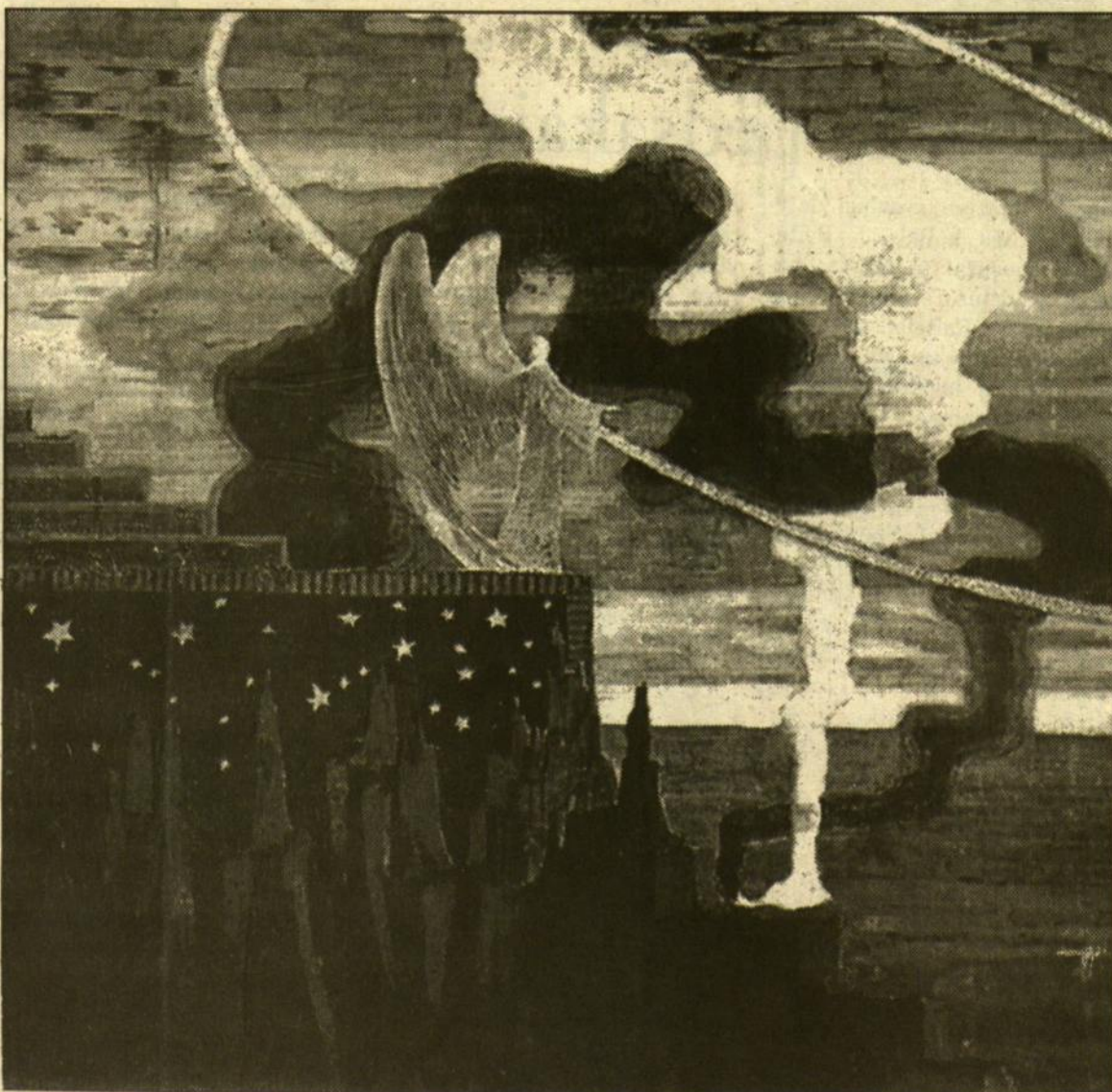
Svarbus buvo ir kitas A. Rannito žygis – 1964 metais, minint Kristijono Donelaičio gimimo 250-ąsias metines, jis skaitė paskaitas anglų kalba apie lietuvių literatūros klasiką ne tik JAV, bet ir kai kuriuose Vakarų Europos universitetuose. Šią bičiulio misiją taikliai įvertino taip pat Bronys Raila: „1964 m. pabaigoje jis netikėtai atskrido į Los Angeles. Ne atsikvėpti mūsų vasariškos žiemos oru, ne poilsui ar turistiniam malonumui, ne tik kokį per du dešimtmečius nematytą draugą palankyti, bet – dėl Kristijono Donelaičio. Rodos, kas jam būtų tas Donelaitis, kad dėl jo turėtų per dvi savaites skraidyti nuo Atlanto ligi Pacifiko, skaityti apie jį paskaitas Kalifornijoje, Seattle, Io-

wos, vėliau Princetono, Yale, ir kituose universitetuose? Ropintis, vargti, nervintis auditorijoje, kur susirinkdavo klausytojai, daugumas gal niekada apie tokį 18-jo šimtmečio lietuvišką poetą negirdėję, ir kuriems pačios Lietuvos sąvoka be abejo ne mažiau miglota?“

Aleksio Rannito įnašas, garsinant lietuvių literatūrą ir meną, pastangos rasti jai vietą pasaulio kultūros erdvėje dar neįvertintos pagal nuopelnų reikšmę ir svarbą. Šis straipsnis tėra tik menkas bandymas parodyti jo veiklos apimtį. Kiekviena A. Rannito daugialypės kultūrinės veiklos sritis verta ir reikalinga gilesnei analizei, tarp jų ir bibliotekinė. A. Rannitas nemažai metų dirbo bibliotekose. 1940–1944 metais jis dirbo Lietuvos centrinėje (dabar – Mažvydo) bibliotekoje, išeiviuoju laikotarpiu taip pat buvo susijęs su bibliotekomis. Nuo 1954 metų dirbo New York viešosios bibliotekos Mėno ir architektūros, vėliau – Slavų skyriuje. 1961 metais persikėlęs į New Haven buvo garsaus Yale universiteto bibliotekos Rytų Europos meno ir literatūros skyriaus kuratoriumi. Šios veiklos gilesnė analizė taip pat gali atskleisti dar nežinomus dalykus. Užmaršties skraistė, ligi šiol gaubianti iškilią Lietuvos bičiulio asmenybę, anksčiau ar vėliau bus praskleista, ir estų rašytojas, meno istorikas Aleksis Rannitas bus įvertintas pagal nuopelnus.

Išnašos

1. Raila B. Rašalo ašara. Vilnius, 1995, p. 268.
2. Rannit A. Marija Under // *Motėris ir pasaulis*. 1940, nr. 5, p. 6–7; Marija Under: žymios estų poetės 60 m. sukakties proga. – *Portr.* // *Ateitis*. 1943, kovo 27.
3. Rannit A. Eduard Wiiralt. – *Iliustr.* // *I laisvę*. 1942, rugs. 12; Naujoji Lietuva, 1944, geg. 7.
4. Rannit A. Eduard Wiiralt. Vilnius: Wilnaer Kunstmuseum, 1943. 47 p., [6] iliustr. lap.
5. P. Rask K. Ir vienas lauke karys... // *Gimtas kraštas*. 1995, kovo 2–8 (nr. 8), p. 5.
6. Orintaitė P. Aleksis Rannitas – Lietuvos mylėtojas // *Naujoji vaiduoklio*. 1940, nr. 2, p. 121.
7. Santvaras S. Dainos apie Lietuvą // *XX amžius*. 1940, saus. 30.
8. A. Rannit A. V. K. Jonynas: un xlographe lithuanien. Baden-Baden: Verl. fur Kunst u. Wissenschaft, 1947. 93 p., [11] iliustr. – *Santr.* liet.; Rannit, Aleksis. Petravičius, die „Dainos“ und die Seele der Litauer. Freiburg im Breisgau: Burda, 1947. 8 p.; Rannit A. Vytautas Kasiulis: Un peintre lithuanien. Baden-Baden: Klein, 1947. 22, [1] p., 7 iliustr. lap.
9. Nagys H. Vytauto K. Jonyno monografija // *Aidai*. 1947, nr. 9, p. 427. *Čiurlionis: Painter and composer*: Coll. essays and notes, 1906–1989. Vilnius: Vaga, 1994. 558, [2] p.: iliustr., portr. – *Bibliogr.*: p. 540–546.
10. Rannit A. M. K. Čiurlionis, 1875–1911; pionnier de l'art abstrait: discours prononcé au 2-ème Congrès international des critiques d'art, Paris. 1949. Paris, 1949. [17] lap.: iliustr.
11. *Lituanus*: Lithuanian quarterly. 1961, Vol. VII, Nr. 2.
12. Rannit A. Mikalojus Konstantinas Čiurlionis – Lithuanian visionary painter. Chicago: Lith. Libr. press, 1984 p.: iliustr.
13. Raila B. Paguoda, London, 1974, d. 1., p. 319.
14. Ten pat, p. 318.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, „Auka“. 1909 m.